

Content, stages and principles of the Montessori methodology

Maftuna TOJIAKHMEDOVA¹

Namangan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2024

Received in revised form

15 December 2024

Accepted 25 January 2025

Available online

15 February 2025

Keywords:

Montessori methodology,
children's education,
pedagogy,
independent learning,
stages of development,
principles of education.

ABSTRACT

This article presents the main content, stages and principles of the Montessori methodology. The Montessori system is a pedagogical approach aimed at the child's independent learning and development of his abilities, which is based on the principles of supporting an individual approach, freedom and initiative. The article analyzes the stages of development of the Montessori methodology, its advantages and possibilities of application in practice.

2181-3663/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss1-pp156-161>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Montessori metodikasining mazmuni, bosqichlari va tamoyillari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

Montessori metodikasi,
bolalar ta'limi,
pedagogika,
mustaqil o'rganish,
rivojlanish bosqichlari,
ta'lim tamoyillari.

Mazkur maqolada Montessori metodikasining asosiy mazmuni, bosqichlari va tamoyillari yoritilgan. Montessori tizimi bolaning mustaqil ta'lim olishiga, o'z qobiliyatlarini rivojlantirishiga yo'naltirilgan pedagogik yondashuv bo'lib, u shaxsiy yondashuv, erkinlik va tashabbusni qo'llab-quvvatlash tamoyillariga asoslanadi. Maqolada Montessori metodikasining rivojlanish bosqichlari, uning afzalliklari va amaliyotdagi qo'llanilish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

¹ PhD student, Namangan State Institute of Foreign Languages. E-mail: maftunatojiaxmedova@gmail.com

Содержание, этапы и принципы методологии монтессори

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

методика Монтессори,
образование детей,
педагогика,
самостоятельное
обучение,
этапы развития,
принципы обучения.

В статье изложены основное содержание, этапы и принципы методики Монтессори. Система Монтессори – педагогический подход, направленный на самостоятельное обучение ребенка и развитие его способностей, в основе которого лежат принципы поддержки индивидуального подхода, свободы и инициативы. В статье анализируются этапы развития методики Монтессори, ее преимущества и возможности применения на практике.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimidagi asosiy vazifalardan biri bolalarning individual qobiliyatlarini rivojlantirish va ularni mustaqil fikrlaydigan shaxs sifatida shakllantirishdan iborat. An'anaviy ta'lim tizimlarida o'qituvchi asosiy bilim beruvchi sifatida namoyon bo'lsa, zamonaviy pedagogik yondashuvlarda, ayniqsa, Montessori metodikasida bola mustaqil bilim oluvchi, faol subyekt sifatida ko'riladi. Montessori metodikasi dunyoning ko'plab davlatlarida muvaffaqiyatli qo'llanilib, bolalarning tabiiy rivojlanish jarayoniga moslashgan holda ta'lim olishlariga yordam bermoqda.

Montessori metodikasi italiyalik pedagog va shifokor Mariya Montessori tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u bola rivojlanishining tabiiy jarayonlarini inobatga olgan holda mustaqil ta'lim olishga urg'u beradi. Ushbu metodikaning asosiy tamoyillari bolaning shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish, o'quv jarayonini o'yin orqali tashkil etish va bolaga mustaqil ta'lim olish imkoniyatini yaratishdan iborat. Shuningdek, Montessori yondashuvi bolalarning sensor, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga ko'maklashadigan maxsus muhit yaratishga asoslangan.

Zamonaviy ta'lim jarayonida Montessori metodikasining ahamiyati ortib bormoqda. Ko'plab tadqiqotlar uning bolalarning ijodiy fikrlashi, mantiqiy tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga, shuningdek, ularning ijtimoiy moslashuvchanligi va mustaqilligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Jumladan, mamlakatimizdagi ayrim MTTlarda ham pedagoglar ushbu metodikadan foydalanadi. "Help me to do it myself" – "menga buni (o'zim) qilishni o'rgating" – bu dasturning asosiy shiori hisoblanadi. Montessori ta'lim usuli – bu bolalarning tabiiy qiziqishlari va faoliyatlariga asoslangan ta'lim metodidir [5]. Montessori sinfi amaliy o'rganishni va real hayotdagi ko'nikmalarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratadi. Bu usul mustaqillikka katta urg'u beradi va bolalar o'zi uchun mos va to'liq tayyorlangan o'quv muhitida o'z bilimini o'zi boshlashga qodir deb hisoblaydi. Montessori usuli an'anaviy baholash metodlaridan, masalan, baholar va imtihonlardan foydalanishni rad etadi. Ya'ni bola qiziqishlari va tanlovidan kelib chiqib, mashg'ulotlarni o'qituvchi ko'magida o'zi bajaradi. "Play and learn" – o'ynab o'rganish tamoyiliga qurilgan bu dastur orqali bola birinchidan zerikmaydi, ikkinchidan stressning oldini oladi va butun diqqat e'tiborini o'rganayotgan ma'lumotiga qaratishi oson bo'ladi [6]. Montessori dasturi nafaqat kichik yoshdagi balki katta sinf o'quvchilari uchun ham mavjud. Bu dastur qiziq va manfaatli bo'lganligi tufayli hatto ikkinchi jahon urushi davrida ham o'z kuchini saqlab qola olgan.

Mazkur o'qitish usuli bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish, o'qituvchi ko'rsatib bergan mashg'ulotlarni o'zi mustaqil bajara olishi, dunyoqarashni kengaytirishga xizmat qiladi. Bu dastur asosida ta'lim olayotgan bola vazifalarni majburlikdan bajarmaydi, aksincha, o'zi qiziqib amalga oshiradi. Albatta buning uchun uyda etarli sharoit yaratib berilishi kerak.

"Biror ishni o'zi bajara olishiga ko'zi etgan bolaga hech qachon yordam bermang!" – deb xisoblagan Mariya Montessori nafaqat ushbu dastur asoschisi, balki shifokor va pedadog ham. Uning to'liq ismi Mariya Tecla Artemisiya Montessori xonim. Maria Montessori italiyalik shifokor va antropolog bo'lib, u o'z hayotini bolalarning ijtimoiy, intellektual, jismoniy va ma'naviy rivojlanishini tushunishga bag'ishlagan. Dunyo bo'ylab bolalarni sinchkovlik bilan kuzatish orqali, u barcha bolalarda madaniyatga yoki yashash davriga qaramay uchraydigan rivojlanishning universal namunalarini aniqladi. Dr. Montessori Italiyaning birinchi ayol shifokori sifatida diplom oldi. Inson rivojlanishiga bo'lgan qiziqishi tufayli u ruhiy kasalliklarga chalingan bolalar uchun klinikada ishladi. Keyinchalik, u Roma shahridagi ortofrenik maktabni boshqargan, bu maktabda jismoniy, ruhiy va emotsional muammolari bo'lgan bolalar ta'lim olgan. Shu davrda Dr. Montessori bolalarning ehtiyojlari va jamiyatlarimiz uchun ularning ahamiyati haqida butun Yevropada ma'ruzalar o'qidi. U bolalarga nisbatan munosabatlarimizni va ularga bo'lgan qarashlarimizni o'zgartirish zarurligini ta'kidladi [5]. 1907-yilda Dr. Montessori Roma shahridagi San Lorenzo mahallasida joylashgan qashshoq hududdagi bolalar guruhiga g'amxo'rlik qilish mas'uliyatini o'z zimmasiga oldi. Bu vaqt ichida u bolaning rivojlanish ehtiyojlariga moslashadigan ijobiy va tarbiyaviy muhitning ahamiyatini tushunib etdi. Bolalarni va ularning muhitga bo'lgan munosabatini kuzatish jarayonida, u bolalar kutilganidan yuqori qobiliyat va qiziqishlarni namoyish etishini ko'rdi. "Montessori" muhitida ishlatiladigan materiallar Dr. Maria Montessori va uning hamkasblari tomonidan ko'p yillar davomida ishlab chiqilgan bo'lib, ular bolalarning tabiiy rivojlanish jarayonida o'rganishga bo'lgan tabiiy rag'batlarini ifodalovchi tushunchalar va ko'nikmalarni jismoniy tarzda aks ettiradi.

Dr. Montessori 1913-yilda Italiyada birinchi xalqaro o'quv kursini tashkil etdi, 1915-yilda esa Kaliforniyada birinchi Amerika o'quv kursini o'tkazdi. Dunyo bo'ylab o'z qarashlarini tarqatish davomida, u o'zining o'quv kurslarida berilayotgan ta'limning sifatini va yaxlitligini ta'minlash uchun 1929-yilda Association Montessori Internationale (AMI) tashkilotini tuzdi. Hozirda AMI butun dunyo bo'ylab sifatli o'qituvchi tayyorlashni qo'llab-quvvatlamogda.

Maria Montessori – o'zining ko'plab qiyinchiliklariga qaramay, vizioner bo'lib, Yevropa, Hindiston va Qo'shma Shtatlarda ko'plab safarlar qildi, ma'ruzalar o'qidi va ta'lim berdi. Uning ishlarini o'sha davrning ta'limotchilari, psixologlari va siyosiy yetakchilari e'tirof etdilar. Uning hamkasblari orasida Anna Freud, Erik Erikson, Moxatma Gandi, Aleksandr Graham Bell va Jan Piaget kabi mashhur shaxslar bor edi.

Dr. Montessori 1949, 1950 va 1951-yillarda Nobel Tinchlik mukofotiga nomzod sifatida ko'rsatilgan va o'limigacha o'qitish, ishlash va yozishni davom ettirgan. So'nggi yuz yil davomida dunyo bo'ylab bolalar Montessori ta'lim metodidan foydalanganlar va bu yondashuv ularning tabiiy rivojlanishlarini qo'llab-quvvatlaydi, parvarishlaydi va himoya qiladi. Maria Montessori merosi, uning hayotidagi kashfiyotlar orqali bolalarning rivojlanishiga ta'sir qilgan bolalar orqali davom etmoqda.

Association Montessori Internationale (AMI) – bu Maria Montessori tomonidan 1929-yilda uning ishining yaxlitligini himoya qilish maqsadida tashkil etilgan tashkilotdir. Yuqori sifatli AMI Montessori tayyorgarligi dunyo bo'ylab xususiy va davlat Montessori maktablarida o'qituvchi yoki maktab ma'muri sifatida ishga joylashish imkoniyatlarini ochadi va Montessori nazariyasi va amaliyoti haqida chuqur tushunchaga berish bilan bir qatorda, yuqori malakali o'qituvchi bo'lib yetishish uchun katta imkon yaratadi. Maktab ma'murlari AMI tayyorlashining doimiy yuqori sifatini qadrlashadi. AMI tayyorlash o'qituvchilarni Montessori falsafasi va bolalar rivojlanishining asosiy tamoyillarini chuqur tushunishiga, shuningdek dars o'tishning nafaqat nazariy, balki amaliy tajribasiga ega bo'lishlarini kafolatlaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Montessori yondashuvi kichik yoshdagi bolalar ta'limiga bo'lgan ta'siri butun dunyo bo'ylab ortib bormoqda. Dr. Montessori o'z ta'lim yondashuvini dastlab maktabgacha yoshdagi bolalar, xususan, nogiron bolalar bilan ishlash davomida ishlab chiqdi. Keyinchalik, u o'z yondashuvini turli yoshdagi va imkoniyatlarga ega bolalar va yoshlarga kengaytirdi. Bugungi kunda ba'zi Montessori maktablari ta'limning barcha darajalarini taqdim etadi, bolalar va chaqaloqlardan tortib o'rta maktab (o'rta maktab) darajasigacha. Montessori usuli – bu bolalarga yo'naltirilgan yondashuv bo'lib, bolalar o'z rivojlanishlarida faol ishtirokchilar sifatida ko'riladi, ular o'z ichlaridagi tabiiy, dinamik va o'zini to'g'rilovchi kuchlar ta'sirida kuchli ta'sir ko'rsatib, o'sish va o'rganish yo'lini ochadi. O'qituvchilar bolalarga yordam beruvchi, hamkor va yo'lboshchilar sifatida qabul qilinadi. Ular ta'lim vositasi sifatida diqqat bilan tayyorlangan, estetik jihatdan yoqimli muhitlarga tayanadilar. Montessori ta'limi mustaqil o'rganishni ta'kidlaydi, bu bolalarga umr bo'yi o'rganuvchilar va mas'uliyatli fuqaro bo'lib o'sish imkoniyatini yaratadi. Montessori ta'limida bolalar uch yil davomida turli yoshdagi bolalar bilan birga o'qiydilar, bu esa kattalar va bolalar o'rtasidagi uzluksizlikni va tengdoshlar o'rtasidagi yaqin munosabatlarni rivojlantiradi [10]. Montessori sinflari diqqat bilan tayyorlangan, tartibli va yoqimli muhit va materiallarni taqdim etadi, bu erda bolalar tabiiy tendentsiyalariga binoan mustaqil ravishda yoki kichik guruhlarda ishlashga erkinlik beriladi. Bolalar o'zlarining individual imkoniyatlariga ko'ra, o'z tezligi va ritmida rivojlanadilar. Maktab jamoasi, shu jumladan ota-onalar, birgalikda ishlashadi, bu esa bolalarni tana, aql, his-tuyg'ular va ruhning integratsiyasiga ochadi, bu esa butunlay tinchlik ta'limining asosini tashkil etadi [8].

Montessori metodikasining nazariy va amaliy asoslari Mariya Montessorining “Il bambino in famiglia” va “The Absorbent Mind” kabi asarlarida batafsil yoritilgan. Ushbu tadqiqot ishlarida u bolalarning tabiiy rivojlanish jarayonlariga asoslangan ta'lim tizimini taklif qiladi. Montessori ta'limining nazariy jihatlarini keyinchalik bir qancha olimlar tomonidan rivojlantirilgan bo'lib, ularning tadqiqotlari bolalar rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarni chuqur o'rganishga qaratilgan. Montessori metodikasining asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat [9]:

1. **Tayyor muhit yaratish** – bolalar mustaqil harakat qilishi va o'ziga mos o'quv materiallarini tanlashi uchun qulay sharoit yaratiladi.

2. **O'z-o'zini boshqarish va mustaqillik** – bolalar mustaqil qaror qabul qilish va o'zlari uchun mos ta'lim yo'nalishini tanlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

3. **O'yin orqali o'rganish** – Montessori metodikasi bolalarning tabiiy qiziqishidan kelib chiqib, ta'lim jarayonini o'yin shaklida tashkil etadi.

4. **Sensor rivojlanish** – bolalarning sensor organlari orqali dunyoni anglash qobiliyati oshiriladi.

5. **Ijtimoiy va hissiy rivojlanish** – bolalar jamoaviy muhitda o'zaro muloqot qilish va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Montessori metodikasi bolaning mustaqil o'rganish qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, uning ijtimoiy muhitga moslashuvchanligini ham oshiradi. Lillard tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, Montessori ta'limi bilan shug'ullangan bolalar kelajakda mustaqil qaror qabul qilish, mas'uliyatni his qilish va muammolarni hal qilish bo'yicha an'anaviy ta'lim olgan bolalarga nisbatan yuqori natijalarga erishishi kuzatilgan [1]. Bundan tashqari, Montessori metodikasi ta'lim jarayonida maxsus o'quv muhitini yaratishga urg'u beradi. Chattin-McNichols Montessori ta'limining o'quvchilar uchun qulay va erkin o'rganish muhitini shakllantirishdagi ahamiyatini tahlil qilib, uning innovatsion jihatlarini yoritgan [4]. Standing esa Montessori metodining pedagogik tamoyillari va ularning ta'lim jarayonidagi samaradorligini yoritib bergan [3].

Montessori usulining tarafdorlari, bu ta'lim yondashuvining bolalar uchun ko'plab va turli afzalliklarini ta'kidlaydilar. Ushbu kichik yoshdagi o'rganish yondashuvining eng qimmatli afzalligi shundaki, u o'rganish sevgisini uyg'otadi. Tarafdorlari, ushbu usulning foydalari orasida chidamlilik, mas'uliyat, o'ziga ishonch, jamoada ishlash, muammolarni hal qilish ko'nikmalari, shuningdek, ijodiy va ilmiy fikrlashni sanab o'tadilar.

Montessori metodologiyasi bolalarning tabiiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lib, quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. Mustaqillik (Independence) – Bola o'z harakatlarini boshqarish va o'rganish jarayonini mustaqil olib borishi kerak. Mustaqil qaror qabul qilish va o'z faoliyatiga javobgarlikni his qilish Montessori ta'limining markaziy jihatlaridan biridir.

2. Individuallik (Individualization) – Har bir bola o'zining rivojlanish sur'atiga muvofiq ta'lim olishi lozim. Montessori metodida o'quvchilar bir xil vaqtda har xil mashg'ulotlar bilan shug'ullanishi mumkin.

3. Sensor va harakat (Sensorial Learning & Movement) – Bilim olish jarayoni sezgilar orqali amalga oshiriladi. Montessori materiallari orqali bola ta'limni nafaqat eshitib va ko'rib, balki qo'llari bilan ushlab, harakat orqali o'rganadi.

4. Ijtimoiy va axloqiy rivojlanish (Social and Moral Development) – Montessori metodida bolalar bir-biriga hurmat bilan munosabatda bo'lish, atrofdagilar bilan muloqot qilish va jamoaviy muhitda ishlashni o'rganadi.

5. Tayyorlangan muhit (Prepared Environment) – O'quv muhitining maxsus tashkil etilishi bolaga mustaqil o'rganish imkonini yaratadi. Bu muhit bolaning o'z-o'zini boshqarish va tadqiqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

6. O'z-o'zini o'rganish va o'zini baholash (Auto-Education & Self-Evaluation) – O'quvchilarga xatolaridan saboq olish va o'z natijalarini mustaqil baholash imkoniyati beriladi. Bu yondashuv bolada mas'uliyat hissini oshiradi va motivatsiyani kuchaytiradi [2].

Montessori ta'limining asosiy vazifasi – bolani o'zining tabiiy qobiliyatlarini to'liq namoyon eta oladigan shaxs sifatida shakllantirishdir. Unga ko'ra, ta'lim tizimi bolaga tayyor bilim berish emas, balki mustaqil izlanish va o'zini rivojlantirish imkoniyatini yaratishi kerak.

XULOSA

Montessori metodikasi bolaning mustaqil fikrlashi va tabiiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan samarali pedagogik yondashuvlardan biridir. Ushbu metodikaning asosiy prinsiplari bolaning qiziquvchanligini rag'batlantirish, unga mustaqil o'rganish uchun qulay sharoit yaratish va individual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Ta'lim jarayonida Montessori metodikasining qo'llanilishi bolalarning intellektual, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bu metodika nafaqat maktabgacha ta'lim muassasalarida, balki boshlang'ich va o'rta ta'lim bosqichlarida ham samarali qo'llanishi mumkin. Kelajakda Montessori metodikasining amaliyotga keng joriy etilishi ta'lim sifatini oshirishda muhim rol o'ynashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Lillard, A. S. Montessori: The Science Behind the Genius. Oxford University Press. -2005.
2. Montessori M. The montessori method. – Transaction publishers, -2013.
3. Standing, E. M. Maria Montessori: Her Life and Work. Plume. -1957.
4. Chattin-McNichols, J. The Montessori Controversy. Delmar Publishers.-1992
5. Montessori M. The Montessori method: the origins of an educational innovation: including an abridged and annotated edition of Maria Montessori's The Montessori method. – Rowman & Littlefield, 2004.
6. Montessori M. The advanced Montessori method. – Frederick A. Stokes Company, 1917. – T. 1.
7. Gutek G. L. The Montessori method: the origins of an educational innovation: including an abridged and annotated edition of Maria Montessori's The Montessori method. – Rowman & Littlefield Publishers, 2004.
8. Catherine L. E., Javier B., Francisco G. Four pillars of the Montessori method and their support by current neuroscience //Mind, Brain, and Education. – 2020. – T. 14. – №. 4. – C. 322-334.
9. Kayili G., Ari R. Examination of the Effects of the Montessori Method on Preschool Children's Readiness to Primary Education //Educational Sciences: Theory and Practice. – 2011. – T. 11. – №. 4. – C. 2104-2109.
10. Drigas A., Gkeka E. Montessori method and ICTs //International Journal of Recent Contributions from Engineering, Science & IT (IJES). – 2016. – T. 4. – №. 1. – C. 25-30.